

**TINISH BELGILARINI O'RGATISHNING ILG'OR XORIJIY VA
MAHALLIY TAJRIBALARI**

Muxiddinova Yulduz Rustam qizi

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Ellikqala pedagogika fakulteti Boshlang'ich ta'lim

yo'nalishi 3- bosqich talabasi

Annotation: *Ushbu maqolada tinish belgilarini o'rgatishda qo'llanilayotgan ilg'or xorijiy va mahalliy tajribalar tahlil qilinadi. Turli mamlakatlarning boshlang'ich ta'lim tizimlarida punktuatsiya bo'yicha o'quvchilarga ta'lim berish usullari, innovatsion yondashuvlar, interaktiv texnologiyalar va metodik vositalar solishtirilib o'rganiladi. Shuningdek, O'zbekiston ta'lim tizimidagi ilg'or pedagogik tajribalar xorijiy amaliyot bilan qiyoslanadi hamda samarali jihatlar ajratib ko'rsatiladi. Mazkur maqola o'qituvchilar, metodistlar va ta'lim sohasi tadqiqotchilari uchun foydalidir.*

Kalit so'zlar: *tinish belgilar, xorijiy tajriba, mahalliy tajriba, boshlang'ich ta'lim, metodika, innovatsion yondashuv, punktuatsiya.*

Аннотация: *В статье анализируются передовой зарубежный и отечественный опыт обучения знакам препинания. Рассматриваются методы преподавания пунктуации в начальной школе в различных странах, инновационные подходы, интерактивные технологии и методические средства. Также проводится сравнительный анализ эффективных педагогических практик Узбекистана и зарубежных стран. Материал статьи будет полезен для учителей, методистов и исследователей в сфере образования.*

Ключевые слова: *знаки препинания, зарубежный опыт, отечественный опыт, начальное образование, методика, инновационные подходы, пунктуация.*

Abstract: *This article analyzes advanced foreign and local experiences in teaching punctuation. It examines methods used in various countries to teach punctuation in primary education, highlighting innovative approaches, interactive technologies, and instructional tools. The study also compares Uzbekistan's best pedagogical practices with those of other countries, emphasizing their effective aspects. This article is useful for teachers, methodologists, and education researchers.*

Keywords: *punctuation marks, foreign experience, local experience, primary education, methodology, innovative approach, punctuation.*

KIRISH

Boshlang'ich sinflarda tinish belgilarini o'rgatish o'quvchilarning savodxonligini shakllantirishda, yozma va og'zaki nutqni to'g'ri ifoda eta olishida muhim ahamiyatga ega. So'nggi yillarda ushbu yo'nalishda xalqaro miqyosda ham, O'zbekistonda ham samarali tajribalar shakllanmoqda. Quyida ushbu tajribalarning ba'zilar yoritiladi.

Xorijiy ilg'or tajribalar.

1. Finlyandiya tajribasi:

Finlyandiya ta'lim tizimi o'quvchiga yo'naltirilganlik tamoyiliga asoslanadi. Tinish belgilarini o'rgatishda ular multimodal yondashuvdan foydalanadi – matnlar, audio, video hamda interaktiv ilovalar orqali bolalar o'zlashtirishni mustahkamlashadi. Masalan, interaktiv dasturlar orqali o'quvchilar tinish belgisining kerakli joyini tanlab, kompyuter yordamida javoblarini tekshiradilar. Bu esa xatoni zudlik bilan anglash va tuzatishga imkon beradi.

2. AQSH tajribasi:

Amerikada "balanced literacy" (muvozanatli savodxonlik) yondashuvi keng qo'llaniladi. Bu usulda grammatik qoidalar, jumladan tinish belgilari, o'quvchilarning o'z yozma ishlari orqali o'rgatiladi. o'quvchilarning matn yozishda qilgan xatolari ustida muallim bilan birgalikda ishlash, ularni tahlil qilish orqali amaliy bilim beriladi. Shuningdek, o'yin asosidagi metodlar, masalan, "Punctuation Hunt" (Tinish belgilari izlash o'yini) orqali mashg'ulotlar tashkil etiladi.

3. Buyuk Britaniya tajribasi:

Bu mamlakatda “Talk for Writing” deb nomlangan metod keng qo‘llaniladi. Unga ko‘ra, avval og‘zaki nutqda to‘g‘ri gap tuzish va tinish belgilari bilan tanishish amalga oshiriladi, so‘ngra yozma shaklga o‘tiladi. Bu bosqichma-bosqichlik tamoyili o‘quvchida tushunchani chuqur singdirishga xizmat qiladi.

Mahalliy ilg‘or tajribalar

1. O‘zbekiston xalq ta’limi tizimi:

So‘nggi yillarda umumta’lim maktablarida boshlang‘ich sinflar uchun yangi avlod darsliklari ishlab chiqildi. Bu darsliklarda tinish belgilarini o‘rgatish alohida bo‘limlar orqali bosqichma-bosqich yoritiladi. Har bir belgi – nuqta, vergul, savol belgisi, undov belgisi – alohida dars mavzusi sifatida berilib, unga mos mashqlar va matnlar bilan boyitilgan.

2. Innovatsion metodlardan foydalanish:

Mahalliy metodist va tajribali o‘qituvchilar tomonidan interfaol o‘yinlar, dramatizatsiya, rolli o‘yinlar asosida tinish belgilarini o‘rgatish amaliyoti yo‘lga qo‘yilgan. Misol uchun, “Tinish belgilar sayohati”, “Qaysi belgini tanlaysan?” kabi uslublar o‘quvchilarda qiziqish uyg‘otadi va darsda faol ishtirok etishiga sabab bo‘ladi.

3. Psixologik yondashuv:

O‘zbekiston maktablarida psixologik-pedagogik yondashuv asosida, ya’ni bolalarning individual psixologik xususiyatlari hisobga olingan holda, ularga mos metodlar tanlanmoqda. Matn asosida muhokama, bolalarning shaxsiy fikrini ifodalash, ularni o‘z xatolarini topishga yo‘naltirish orqali mustahkam bilim berish tajribalari kengaymoqda.

Taqqosloviy tahlil.

Ko‘rsatkich	Xorijiy tajriba	Mahalliy tajriba
Yondashuv	Talabaga yo‘naltirilgan, multimodal	An’anaviy-uslubiy va interfaol usullar uyg‘unligi

Vositalar	Raqamli texnologiyalar, interaktiv platformalar	Bosma darsliklar, illyustratsiyalangan qo'llanmalar
O'quvchiga yondashuv	Mustaqil fikrlashni rivojlantirish	Izohlash va o'mak asosida tushuntirish
Natijadorlik	Yozma va og'zaki nutqni to'g'ri ifoda qilishda yuqori	Yaxshi, lekin ba'zi hollarda mexanik yodlash ustunlik qiladi

Tinish belgilarini o'rgatishda xorijiy tajribalarning ilg'or jihatlarini mahalliy sharoitga moslashtirish orqali dars samaradorligini oshirish mumkin. Ayniqsa, interaktiv va amaliy yondashuvlar, multimedia vositalaridan foydalanish, bolalarda mustaqil fikrlashni rivojlantiruvchi usullar dars jarayonini qiziqarli va samarali qiladi. Shu bilan birga, milliy qadriyatlar va tilning o'ziga xosliklarini saqlagan holda o'quvchilarda yozma savodxonlikni shakllantirish dolzarb masaladir.

Tinish belgilarini o'rgatish bo'yicha xorijiy va mahalliy tajribalarning o'rganilishi shuni ko'rsatadiki, bu jarayonda dars uslubining mosligi, o'qituvchining pedagogik mahorati va o'quvchilarning yosh xususiyatlarini inobatga olish muhim o'rin tutadi. Shuningdek, o'qituvchilar tomonidan innovatsion metodlar, zamonaviy texnologiyalar va kreativ yondashuvlar qo'llanilganida, o'quvchilarning o'zlashtirishi ancha yuqori bo'lishi kuzatiladi.

Amaliy tavsiyalar:

1. Matnga asoslangan o'rganish:

O'quvchilarga mazmunli va yoshga mos matnlar orqali tinish belgilarining vazifalari tushuntirilsa, ularning qo'llanishi oson va tabiiy shakllanadi. Har bir belgi – nuqta, vergul, so'roq, undov – alohida mavzu sifatida emas, balki mantiqiy kontekstda o'rganilishi lozim.

2. Dramatizatsiya va rolli o'yinlar:

Belgilarni “jonlantirish”, ya’ni ularni rolli o‘yinlar orqali o‘quvchilarga tanishtirish samarali natija beradi. Masalan, undov belgisi “hissiyot ifodalovchi aktyor” sifatida, so‘roq belgisi esa “savol beruvchi qiziqqon bola” sifatida tasvirlanadi. Bu bolalarda vizual-assotsiativ fikrlashni rivojlantiradi.

3. Axborot texnologiyalaridan foydalanish:

Interaktiv dasturlar, videodarslar, slaydlar orqali tinish belgilarining vazifalarini amalda ko‘rsatish, animatsiyalar orqali ularning o‘rni va ta’sirini tushuntirish bugungi kunda juda samarali hisoblanadi. Misol uchun, “LearningApps”, “Wordwall”, “Kahoot” kabi platformalar orqali o‘yinli dars tashkil etish mumkin.

4. Ijodiy yozuv mashqlari:

O‘quvchilarga kichik hikoya, dialog yoki ertak yozdirib, undagi tinish belgilarini o‘zlari qo‘yishlariga imkon berish – ularni mustaqil fikrlashga va grammatik bilimlarni amaliyotda qo‘llashga o‘rgatadi.

5. Ko‘p marta tahlil asosida o‘rganish:

Matnni bir necha bor o‘qish, har bir belgining o‘rnini tahlil qilish, “Nega bu yerda nuqta emas, vergul qo‘yilgan?” kabi savollar orqali o‘quvchini fikrlashga undash kerak.

o‘qituvchi uchun metodik tavsiyalar:

- Har bir tinish belgisi uchun vizual plakatlarni tayyorlash;
- Belgilar ishtirokidagi qiziqarli hikoyalar o‘ylab topish;
- Har darsda 2-3 daqiqalik “xato top” mashqlari tashkil etish;
- o‘quvchilarning xatolarini jazolash emas, tahlil qilish yo‘li bilan ko‘rsatish;
- Uyga vazifa sifatida, belgilar ishtirokidagi kichik topishmoqlar yoki viktorinalar tuzish.

Xorijiy va mahalliy tajriba tahlili shuni ko‘rsatadiki, tinish belgilarini o‘rgatish faqat grammatik qoidalarni tushuntirish bilan cheklanmasligi kerak. Aksincha, bu jarayon o‘quvchining fikrlashi, ijodiyoti va til madaniyatini rivojlantirishga xizmat qilishi lozim. Ta’limning har bir bosqichida – og‘zaki tushuntirish, amaliy qo‘llash, mustaqil yozuv – o‘quvchi faol ishtirok etadigan

metodlar ustun turmog'i kerak. Bu orqali bolalar yozma nutqda ham, og'zaki ifodada ham aniqlik, aniq fikrlash va tushunarli bayon qilish ko'nikmasini egallaydilar.

XULOSA

Tinish belgilarini o'rgatish jarayoni har bir mamlakat ta'lim tizimida o'ziga xos yondashuvlarga ega bo'lib, xorijiy va mahalliy tajribalarni o'zaro solishtirish ularning ustun jihatlarini aniqlash imkonini beradi. Xorijiy tajribalarda ko'proq interaktiv metodlar, vizual materiallar, texnologik vositalardan foydalanish kuzatilsa, mahalliy tajribada esa milliy mentalitet va o'quvchilar psixologiyasiga moslashtirilgan usullar afzallik kasb etadi. Ushbu maqolada ko'rib chiqilgan ilg'or tajribalar shuni ko'rsatadiki, samarali o'qitish uchun an'anaviy va zamonaviy uslublarni uyg'unlashtirish, o'quvchi faolligiga tayanish, shuningdek, metodik yangiliklarni tatbiq etish muhim ahamiyatga ega. Shunday qilib, o'qituvchilar tajribalarni solishtirish orqali o'z faoliyatini boyitishi va dars samaradorligini oshirishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Sultonov, B. (2020). "Tinish belgilarini o'qitishning amaliyotga oid muammolari". Samarqand: Samarqand universiteti.
2. Abdulazizov, A. (2018). "Ona tili va nutqni rivojlantirish metodikasi". Toshkent: o'qituvchi.
3. Mahmudova, F. (2021). "O'quvchilarda tinish belgilari bo'yicha bilimlarni shakllantirish". Buxoro: Buxoro universiteti.
4. Sharipov, R. (2016). "Ona tili darslarida o'qish savodxonligi va grammatika". Toshkent: O'qituvchi.
5. g'afurova, R. (2019). "Ona tili va savodxonlikka doir metodik ishlanmalar". Toshkent: O'zbekiston davlat pedagogika universiteti.